

Protocol

| Rouw primair onderwijs

symbiohengelo.nl

Inhoudsopgave

Als een leerling, ouder of teamlid komt te overlijden.....	4
Bij onverwachte en/of ernstige situaties.....	4
Instanties.....	4
Overzichtstabel	5
Stap 1. Het bericht komt binnen.....	6
Stap 1a. Telefonisch/mondeling bij een leerkracht of conciërge	6
Stap 1b. Noteren, zie overzicht formulier (p. 15-16).....	6
Stap 2. Organiseren	7
Stap 3. Crisisteam	8
Stap 4. Het verstrekken van informatie aan de schoolgemeenschap.....	9
Stap 4a. Contacten met ouders en verzorgers van de overige leerlingen	10
Stap 4b. Organisatorische aanpassingen	11
Stap 5. Contact met de naasten (ouders/verzorgers, partner, familie) van overledene.....	12
Stap 6. De klas in.....	13
Stap 6.1. De mededeling.....	13
Stap 7. Begeleiding tussen overlijden en uitvaart.....	15
Het team	15
De leerlingen.....	15
De ouders	16
Stap 8. Afronding	17
Nazorg	17
Administratieve zaken.....	17
Evaluatie.....	18
Bijlagen rouwprotocol	19
Bijlage 1. Overzicht formulier overlijden basisschool	20
Bijlage 2. Rouw per leeftijdsfase basisschoolkinderen	22
Bijlage 3. Werkvormen in de klas.....	24
Bijlage 4. Boeken- en websitetips	25
Achtergrond:.....	25

Prentenboeken:.....	25
Gedichten.....	25
Websites.....	25
<i>Bijlage 5. Rouwadvertentie en bloemen</i>	<i>26</i>

Als een leerling, ouder of teamlid komt te overlijden....

Een (onverwacht) sterfgeval doet zich - gelukkig - niet al te vaak voor binnen een school. Als het zich wel voordoet, is het een gebeurtenis die de hele schoolgemeenschap raakt. In een situatie waarbij een leerling, ouder of teamlid komt te overlijden, is het van belang dat een school tactvol, snel en weloverwogen reageert. Dat is niet altijd makkelijk, een overlijdensbericht komt op een of andere manier altijd onverwachts, of op ongebruikelijke momenten.

Dit stappenplan hoopt overzicht te geven, waardoor handelen binnen de school vergemakkelijkt wordt. Het plan is ontleend aan verschillende schoolpraktijk-situaties die door Riet Fiddelaers-Jaspers in verschillende publicaties zijn bijeengebracht. Het is raadzaam om per schoolsoort/-situatie per onderdeel na te gaan in hoeverre de aangereikte punten in meerdere of mindere mate bijstelling en aanvulling verdienen.

Bij onverwachte en/of ernstige situaties

Neem contact op met het secretariaat van het bestuursbureau en het CvB. Onze identiteitsbegeleider heeft ervaring met het ondersteunen van scholen in verscheidene soorten rouwsituaties. In situaties van verlies en verdriet kan hij op verschillende manieren ter zijde staan: als gesprekspartner voor directie, als lid van het calamiteitenteam, als ondersteuning voor teamleden en/of in de klas.

In sommige onverwachte en ernstige situaties is het goed om andere of extra instanties in te schakelen. Hieronder vindt u enkele adressen, telefoonnummers en websites.

Instanties

Acute nood: 112

Directie school:

BHV:

Bestuursbureau: 074 - 242 45 45

Politie: 0900 - 8844

Wijkagent:

GGD Twente: 053 -487 6888

www.ggdtwente.nl

Voor jeugdgezondheid, inclusief consultatiebureaus

0900 - 333 888 9

Slachtofferhulp

Slachtofferhulp kan helpen bij schokkende gebeurtenissen zoals een ongeval of misdrijf. Medewerkers van slachtofferhulp kunnen snel ter plekke zijn en de eerste

opvang bieden. De opvang kan variëren van het voeren van gesprekken tot het regelen van praktische zaken. Vervolggesprekken zijn mogelijk.
Telefonisch servicepunt 0900-0101 (lokaal tarief) www.slachtofferhulp.nl

Een box met diverse materialen is aan te vragen via *Identiteitscentrum Saxion APO, Enschede*:
e. identiteitscentrum.apoe@saxion.nl (telf. 088 019 5233)

Overzichtstabel

Stap	Wat?	Dat houdt in?
Stap 1	Bericht komt binnen Noteren Informeren	Noteer het bericht op papier. Informeer de directie.
Stap 2	Organiseren	Directie verifieert bericht. Directie stelt crisisteam samen.
Stap 3	Crisisteam	Vanaf nu is een klein team verantwoordelijk en pakt de zaken verder op.
Stap 4	Info aan school Brief ouders/ verzorgers Organisatorische aanpassingen	Heel de schoolgemeenschap wordt geïnformeerd. Wat moet er in een brief staan?
Stap 5	Contact met naasten	Condoleancebezoek Uitvaart Afscheid op school
Stap 6	De klas in	Hoe vertel je het in de klas? Hoe rouwen kinderen? Werkvormen boekentips
Stap 7	Tussen overlijden en uitvaart	Uiten emoties team en leerlingen Vorbereiden begrafenis/uitvaart
Stap 8	Afronding	Nazorg Administratieve zaken Evaluatie

Stap 1. Het bericht komt binnen

Hoe het bericht van overlijden van een leerling, ouder of teamlid binnenkomt, kan heel verschillend zijn: per telefoon, mondeling of middels een e-mail. Ook de ontvanger van het bericht kan steeds een ander zijn. Zelfs het moment is niet te bepalen. Het kan in het weekend of op een avond zijn, in de vakantie of op een werkdag. Op een excursie of op het schoolplein, thuis of in de klas. Hoe dan ook: de directie is altijd de eerste instantie waar het bericht naar toe moet.

Stap 1a. Telefonisch/mondeling bij een leerkracht of conciërge

- Als iemand de melding van overlijden doet, zoek een plaats om even rustig, ongestoord, afgezonderd te kunnen praten.
- Vul eventueel het overzichtsformulier gedeeltelijk in.
- Indien de melding mondeling op school geschiedt, betrek de directie er dan gelijk bij. Als de melding telefonisch is, schakel dan door.
 - Houd het bericht altijd bij jezelf. Hoe moeilijk dat ook is. Ga het niet rondbazuinen. Geheimhouding is in dit stadium van groot belang om een geruchtencircuit te voorkomen. Geruchten en speculaties scheppen wantrouwen en verwarring. Indien de directie niet aanwezig is, benader dan degene die op dat moment de eerstverantwoordelijke is.

Stap 1b. Noteren, zie overzichtsformulier (p. 15-16)

- Noteer de naam van de melder en zijn/haar terugbelnummer (!).
- Noteer ook de persoonsgegevens van de overledene en
 - In het geval van het overlijden van een ouder: in welke groepen zitten de kinderen?
 - Als een leerkracht overlijdt: welke groep de leerkracht had
 - Als een leerling overlijdt: in welke groep de leerling zat, en in welke groepen zusjes/broertjes/neefjes/nichtjes
- Vraagt onder welk nummer de familie bereikbaar is en op welk moment. Beschik het liefst over twee nummers.
- Indien het nog niet is gebeurd, informeer de directie!

Stap 4. Het verstrekken van informatie aan de schoolgemeenschap

Het crisisteam gaat na wie geïnformeerd moeten worden over het overlijden. Spreek af wie wie informeert. Bijzondere aandacht moet er zijn voor de nauwst betrokkenen. Zeker zij moeten het bericht op zorgvuldige wijze krijgen.

- Het personeel (denk aan collega's die op vakantie zijn, ziekteverlof hebben of adv)

Kom na schooltijd samen en vertel de boodschap plenair. Laat ruimte voor vragen, verdriet, en andere gevoelens. Geef aan wanneer het team weer bijeenkomt in dagen tot aan de uitvaart.

- De klas van de leerling (zie stap 7)
- De andere klassen (zie stap 7), denk aan:
 - familieleden zoals broers of zusjes, neven en nichten die op school zitten.
 - leerlingen in de gymzaal, excursie, schoolreis e.d.
 - vrienden en vriendinnen in de andere klassen
- Chauffeur en leerlingen die meereizen wanneer de leerling met een bus naar school kwam (schoolreisje/excursie/bsso/speciaal onderwijs)
- Buitenschoolse en of tussenschoolse (overblijven) opvang van het kind
- Ouders, ouderraad/mr., zie stap 4a.
- Administratiekantoor/bestuur
- Personen en instanties die mogelijk contact opnemen met familie zoals externe hulpverlening, leerplichtambtenaar, GGD, logopedist, ambulante begeleider, schoolarts etc.

Stap 5. Contact met de naasten (ouders/verzorgers, partner, familie) van overledene

Neem nog *dezelfde dag* telefonisch contact op.

- Maak voor dezelfde dag of de dag erop een afspraak voor een huisbezoek.
- Ga bij voorkeur als directielid met één of twee leerkrachten samen.
- Houd er rekening mee dat het eerste bezoek meestal een uitwisseling is van gevoelens.
- Vraag of je een tweede bezoek mag brengen om wat verdere afspraken te maken of wanneer en onder welk nummer de familie te bereiken is.

Een *tweede bezoek of telefonisch gesprek*:

- Vraag wat de school kan betekenen voor de naasten
- Overleg alle te nemen stappen:
 - bezoekmogelijkheden van de leerlingen
 - het plaatsen van een rouwadvertentie
 - het afscheid nemen van de overledene
 - bijdragen aan de uitvaart/crematie – speech, creatieve cadeaus van leerlingen
 - bijwonen van de uitvaart/crematie – zo ja, wie?
 - afscheidsdienst op school

Aantekeningen:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Stap 6. De klas in

De groepsleerkrachten bereiden zich voor op het gesprek met hun groep. Het kan zijn dat er leerkrachten zijn die erg veel moeite hebben om met deze tijding de klas in te gaan. Ondersteun *elkaar, schakel eventueel een onderwijsbegeleider in voor ondersteuning.*

Vooraf:

- Zorg, indien mogelijk, dat een van de leerkrachten ambuland is en kan bijspringen: het kan zijn dat er leerlingen zijn die extra opvang behoeven.
- Denk na over de rol die contactouders kunnen spelen.
- Wees erop voorbereid dat deze jobstijding andere verlieservaringen kan reactiveren, zowel bij leerlingen als bij leerkrachten.
- Zorg dat je werkvormen bij de hand hebt die verwerking stimuleren. Zie bijlage
- Bereid je goed voor: wat ga je zeggen en hoe, welke effecten kun je verwachten.

Stap 6.1. De mededeling

- Begin met een inleidende zin zoals: “Ik heb een verdrietig bericht voor jullie”.
- Vertel in het kort het hoe, waar en wanneer van de gebeurtenis, zonder omhaal van woorden. Door de schok zijn kinderen bij een lang verhaal de informatie zo weer kwijt.
- Geef in eerste instantie alleen de hoogst noodzakelijke informatie. Blijf zo veel mogelijk bij de feiten. Als er twijfel is of dingen zijn onduidelijk, geef dat dan ook aan. Geef zo volledig mogelijke informatie.
- Neem bij alles voldoende tijd voor emoties. Ook bij de informatie mag best naar voren komen wat het u doet of gedaan heeft.
- Je hoeft niet op alle vragen een antwoord te hebben. Kinderen mogen dat best merken.
- Na het bericht kan een grote stilte vallen. Laat het rustig gebeuren. Het werkt in deze situatie niet gauw verstikkend. Wordt de stilte pijnlijk en niet meer functioneel, dan is het vroeg genoeg om het te doorbreken. Een zin als: “ook voor mij is het een enorme schok” of “we worden er vanzelf stil van, hè”, kan een vervolg inleiden.
- Wees erop bedacht dat het overlijden bij de kinderen ook veel angstgevoelens kan oproepen. Kan het ook mij gebeuren of mijn broertje en

Stap 7. Begeleiding tussen overlijden en uitvaart

Het team

- Bied veel ruimte om als team rustig met elkaar op gezette tijden te praten en de emoties te uiten.
- Creëer met een aantal collega's een herinneringsplek op een makkelijk toegankelijke plaats (denk ook aan de nevenvestiging). Foto's, bloemen, voorwerpen en een boek om in te schrijven kunnen er deel van uitmaken.

De leerlingen

- Heb ook veel aandacht voor het gedrag/verdriet van de leerlingen in de groep van de overledene.
- In de groep zelf kun je nadenken hoe je de overledene het best kunt gedenken: foto/kaars, bloemen, attributen, geliefd voorwerp, verhalen, gedichten en dergelijke.
- Creëer veel ruimte voor de vragen die leerlingen hebben. Sommige leerlingen die niet zo verbaal zijn, uiten zich liever creatief, bijvoorbeeld door te tekenen. Voor de kleuters kan spelen, bijvoorbeeld in de poppenhoek (begrafenisje spelen), de verwerking bevorderen.
- Maak zo nodig gebruik van speciale lessen om met de leerlingen te praten over hun gevoelens.
- Ga, na overleg met de familie van de overledene, met de kinderen aan het werk om bijdragen te leveren voor de dienst(en): teksten maken, muziek maken, bloemen dragen, enzovoort.
- Bereid het bijwonen van de uitvaart goed voor. Vertel aan de leerlingen wat ze kunnen verwachten. Stel ze op de hoogte van de ruimte in de kerk, moskee, de aula c.q. begraafplaats.
- Houd rekening met cultuurverschillen: een Molukse begrafenis is compleet anders dan een Rooms-katholieke. Vertel daarover en laat je informeren. Informeer ook de collega's.

Stap 8. Afronding

Nazorg

- Creëer een blijvende plek voor de overledene, maar laat leerlingen ook merken dat het leven doorgaat.
- Probeer zo mogelijk de dag na de uitvaart/crematie weer te starten met de lessen.
- Organiseer gerichte activiteiten om het rouwproces te bevorderen zoals schrijven, tekenen of werken met gevoelens.
- Let op signalen van kinderen die het moeilijk hebben. Sommige kinderen stellen hun rouw uit en tonen pas na maanden hun verdriet. Geef veiligheid. Let speciaal op risicoleerlingen, zoals leerlingen die al eerder een verlies hebben geleden. Dat verlies kan weer gaan meespelen.
- Sta af en toe stil bij herinneringen, besteed aandacht aan speciale dagen zoals verjaardag en sterfdag van de overleden leerling, leerkracht of ouders. Denk op speciale dagen ook aan broers, zussen, neven, nichten, vriendjes en de ouders/verzorgers indien er een leerling overleden is.
- Heb oog voor de moeilijke momenten van de naasten van de overledene; bijvoorbeeld bij schoolreisjes, ouderavonden e.d. Een kaart of een gebaar op die momenten is voor naasten heel ondersteunend en waardevol.
- Rond aan het einde van het schooljaar iets af met de kinderen van de klas, indien het overlijden een leerkracht of leerling betrof.

Administratieve zaken

- Ga zorgvuldig om met alles wat er van het overleden kind nog op school is; voor ouders zijn dit heel waardevolle zaken. Geef geen bezittingen mee aan broertjes of zusjes.
- Tijdens latere contacten kunnen ook financiële zaken ter sprake komen, zoals eventuele (gedeeltelijke) restitutie van ouderbijdragen.
- Zorg dat ouders/verzorgers geen automatisch post meer krijgen.
- Overleg met ouders/verzorgers welke informatie van school ze nog wel willen ontvangen.

Bijlagen rouwprotocol

Bijlage 1. Overzichtsformulier overlijden basisschool

Overleden is op: (datum)
Naam:
Contactpersoon familie:
Adres familie:
Telefoonnr.:
Stellen wel/geen prijs op medelevende telefoontjes.
Contactpersoon school:

.....

Hij/zij was leerling van groep:
Broertje/zusje van: Groep:
..... Groep:

Vriendje/vriendinnetje van:

..... Groep:
..... Groep:
..... Groep:
..... Groep:
..... Groep:
..... Groep:

Het overlijden is het gevolg van:

.....
.....

Waren er anderen bij? Ja/Nee
Zo ja, wie (van school):

.....
.....

Verdere bijzonderheden mogen wel/niet bekend gemaakt worden:

.....
.....
.....
.....

De begrafenis/crematie wordt verzorgd door:
tel.nr
en vindt plaats op
datum te
tijd

Met de familie is afgesproken:

Bloemen ja/nee bijzonderheden:

toespraak ja/nee wie:

advertentie namens school ja/nee

aantal aanwezigen namens school:

leerlingen uit eigen groep ja/nee

.....

(denk hierbij aan het advies om ouders van basisschoolleerlingen mee te laten gaan naar de uitvaart)

Leerlingen uit andere groepen: ja/nee

(denk hierbij aan het advies om ouders van basisschoolleerlingen mee te laten gaan naar de uitvaart)

Verder afspraken met de familie:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

uit: Protocol Dood en rouw BO GGD Noord- en Oost-Gelderland

Bijlage 2. Rouw per leeftijdsfase basisschoolkinderen

In elke leeftijdsfase rouwt een kind op een andere manier. Een kind heeft dan ook een andere opvatting van de dood. Daarnaast is het natuurlijk afhankelijk van cultuur, religie en het individu welke opvatting het kind heeft. Er simpelweg naar vragen is de beste manier.

Algemeen

Kinderen hebben vaak meer tijd nodig dan volwassenen om de overledene een plaats te geven in zijn eigen leven en er vertrouwd mee te raken. Dat komt doordat kinderen maar met kleine beetjes tegelijk kunnen afrekenen met verdriet. Zij zijn niet sterk genoeg het verdriet in zijn totaliteit toe te laten. Ook kunnen zij niet lang achter elkaar met verdriet bezig zijn. Ze wisselen het af met spelen en andere bezigheden. Het is goed om te weten dat de emoties van kinderen vaak heel heftig kunnen zijn, maar dat ze het moeilijk kunnen uiten in woorden.

School is in gevallen van rouw en verlies heel erg belangrijk voor kinderen. Het biedt ze namelijk structuur en houvast. Het is zeker ook belangrijk om op school aandacht te besteden aan rouw en verlies, maar ook om een zo normaal mogelijk dagritme aan te houden.

3-6 jaar

Kinderen in deze leeftijd zien de dood als iets tijdelijks. Vanaf ongeveer drie jaar herkennen kinderen het woord “dood” wel en gebruiken het ook in hun spel; je bent dood, je moet heel stil blijven liggen. Ze weten niet precies wat het betekent, maar het is ze wel duidelijk dat je dan niet praat en beweegt.

Het is van belang kinderen te vertellen dat de dood definitief is, dat de dode nooit meer terug komt. Dood betekent ook dat je koud bent, dat je niets meer kunt voelen, ook geen pijn. Leg het rustig en heel precies uit. Kinderen van deze leeftijd gaan de buitenwereld begrijpen door middel van spelen. Het kan dus zijn dat ze het gebeuren na-of uitspelen. Hier hoeft je niet van te schrikken, hiermee verwerken kinderen de gebeurtenis. Verder is herhaling van belang. Geef de kinderen concrete informatie over alles en herhaal het op (gepaste) momenten.

Maak liever geen vergelijkingen bij het uitleggen wat ‘dood’ zijn betekent. Wanneer je doodgaan vergelijkt met slapen of op reis gaan, durven kinderen bijvoorbeeld niet meer te gaan slapen en kunnen bang worden als iemand op reis gaat. Ook moet duidelijk zijn dat ziek zijn niet altijd betekent dat je doodgaat. Stel ze gerust en bied ze veiligheid.

6-9 jaar

In deze leeftijd begint er bij kinderen meer begrip voor de dood te komen. Zij beginnen te begrijpen dat de dood definitief is, dat het onherroepelijk is. Ze weten echter nog niet wat dat einde inhoudt en dat dat ook voor iedereen geldt, zelfs voor degenen van wie ze erg veel houden. Kinderen kunnen hier zeer emotioneel over zijn en zelfs kunnen zij er heel angstig door worden. Stel gerust en biedt veiligheid. Kinderen van deze leeftijd hebben ook belangstelling voor alles dat bij doorgaan hoort, zoals de begrafenis, het kerkhof, de kist. Oorzaken van doodgaan zijn voor kinderen van deze leeftijd vaak nog externe factoren, zoals een ongeluk. Zij

interesseren zich ook voor wat er na de dood gebeurt. Je kunt hier een open gesprek met ze voeren en ook gerust vragen naar wat zij denken. In deze leeftijd zijn zij kwetsbaar, omdat ze de betekenis van dood wel begrijpen, maar niet alle in's en out's kunnen overzien. Ze kunnen zich erg druk maken over alles wat leeft in de bodem en wat dat voor invloed heeft op de dode, die begraven is. Je kunt vertellen dat dit geen invloed heeft op de dode, dit is een mythe.

10-12 jaar

Kinderen hebben in deze leeftijdsfase een realistische kijk op de dood. Ze weten heel goed dat iedereen een keer dood gaat dat dit onomkeerbaar is. Soms kan dit besef een kind angstig maken. Door alle emoties die ze ervaren, kunnen ze ook erg van slag raken. Erover praten, veiligheid bieden zijn ook hier weer van belang. Vaak willen kinderen in deze leeftijd volwassenen niet lastig vallen met hun verdriet omdat ze niet kinderachtig willen zijn. Zij zien dat volwassenen hun eigen zorgen hebben. Daarnaast willen ze op school geen buitenbeentje worden, dus praten ze er niet over. Ze willen zelfstandig zijn, maar zijn dit natuurlijk nog niet. Zij hebben eigenlijk steun en troost nodig, maar verbloemen dat met prikkelbaar of moeilijk gedrag. In plaats van vermaningen en straf hebben ze dus eigenlijk steun en begrip nodig.

Pubers vanaf 12 jaar zijn meer bezig met zingeving: wat is leven, wat is dood, en waartoe dient het? Ze laten dit niet altijd merken, maar overdenken ze dat alleen. Andere pubers komen juist in opstand. Moeilijk is om dan te bepalen welk gedrag te wijten is aan de puberteit en welk aan het rouwen.

Om kinderen op deze leeftijd te helpen, zorg je dat er een open communicatie is en dat ze zich veilig voelen om vragen te stellen. Geef eerlijk antwoord op de vragen, hoe moeilijk dat ook kan zijn.

Gebaseerd op 'Hoe moet ik nou toch de klas in?' en Riet Fiddelaers-Jaspers

Bijlage 3. Werkvormen in de klas

Om de leerlingen te helpen bij het verwerkingsproces kunnen tal van werkvormen en methodieken toegepast worden. De keuze zal afhangen van de omstandigheden, de leeftijd van de leerlingen en hun relatie met de overledene. Vraag uw onderwijsbegeleider om concrete ideeën en werkbladen.

Enkele mogelijkheden zijn:

- het uiten van gevoelens via expressievakken (tekenen, schilderen, musiceren)
- het maken van een foto/herinneringsboek als gezamenlijke herinnering aan de overledene
- het maken van een troost-kunstwerkje voor de naasten van overledenen, individueel of gezamenlijk als klas
- het inrichten van een stilte-hoek in de klas en/of school
- activiteiten ter voorbereiding en invulling van de afscheidsbijeenkomst (teksten van een gedicht zoeken, tekst speech, muziek, advertentietekst opstellen, bloemen e.d.)

Bijlage 4. Boeken- en websitetips

Achtergrond:

'Afscheid voor altijd' *Omgaan met verdriet en rouw in het primair onderwijs*, Riet Fiddelaers-Jaspers, Educatieve Partners Nederland, Houten 2000

'Wanneer word je dood? Vragen van kinderen over doodgaan, begraven en cremieren', Riet Fiddelaers-Jaspers, Ten Have 2013.

'De rouwende school', Riet Fiddelaers-Jaspers, In de Wolken, 2015 'Jong verlies. Rouwende kinderen serieus nemen.' Riet Fiddelaers-Jaspers, Ten Have 2005

'Als een ramp de school treft. Omgaan met calamiteiten in het onderwijs', Ine Spee en Machiel van der Laar. KPC Groep, 's-Hertogenbosch 2012
www.ivp.nl/sites/default/files/domain-23/documents/als_een_ramp_de_school_treft-4_internet-23-1453891532169749152.pdf

Prentenboeken:

'Over de grote rivier. Een verhaal over afscheid.' Armin Beusscher & Cornelia de Haas, Van Goor, 2004

'Ik had je nog zoveel willen zeggen.' Martine van Nieuwenhuyzen, Levendig Uitgeverij, 2013

'Overal en ergens', Pim van Hest, Clavis, 2014

'Ik mis je.' Paul Verrept, Clavis, 1999

'Ik mis mama' Rebecca Cobb, NBD Biblion, Zoetermeer 2014

'Ik mis papa' K. Luftner, K. Germann, NBD Biblion, Zoetermeer 2015

Gedichten

'Doodgewoon.', Bette Westera, Gottmer, 2014

Websites

www.achterderegenboog.nl Voor kinderen en jongeren bij wie iemand dood is gegaan.

www.in-de-wolken.nl Boeken rondom rouw en verlies te bestellen, op leeftijdscategorie.

www.omgaan-met-verlies.nl Expertisecentrum omgaan met verlies

www.rietfiddelaers.nl Expertisecentrum rouw en verlies.

www.jongeheldenindeklas.nl Filmpjes, werkvormen en uitgebreide uitleg, speciaal voor onderwijs.

www.rouwhulp.nl Over het begeleiden van verliesverwerking

Bijlage 5. Rouwadvertentie en bloemen

Rouwadvertentie

- Er dient altijd eerst overleg met de familie plaats te vinden voordat er een rouwadvertentie wordt geplaatst.
- Rouwadvertenties worden geplaatst in *De Twentsche Courant Tubantia*. De webpagina om berichten door te geven: www.rouwadvertentiemaken.nl/overlijdensadvertentie-in-krant--tubantia/
- In principe wordt het kleinste formaat rouwadvertentie gekozen.
- Suggesties voor ondertekening:
 - Bij overlijden leerling: *Leerlingen, medewerkers en directie school*
 - Bij overlijden medewerker: *Leerlingen, collega's, directie en CvB*

Bloemen

- Overleg met familie of bloemen gewenst zijn. Zo ja, denk dan aan het volgende:
 - Bloemstuk of boeket
 - Kleur
 - Lint of kaart bij de bloemen
 - ...
- De familie kan ook afzien van bloemen of kiezen voor een gift aan een goed doel in plaats van bloemen.